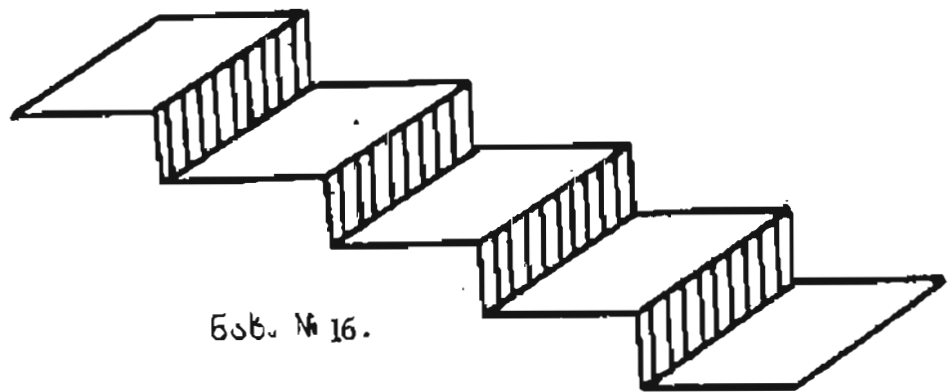

სხვაგვებას შიშსა და შინაგანად შეპირობებულ შ-ს შორის ძალა დაეკარგება. მათი განცხადებით, შ-ბის რეაქციის გამოწვევა შეიძლება სპეციალურად შერჩეული გამლიზიანებლით ისე, რ-რც მოშლა ამ „პირობითი“ რეაქციისა.

და უზნაძის განწყობის თეორიის მიხედვით შ-ის საფუძველი ოდეს დასრულებული შიშის ღრმად ფიქსირებულ განწყობაში უნდა ვეძებოთ.

შრედერის კიბე — ოპტიკურ-გეომეტრიული ილუზიის ერთ-ერთი სახე. დაადგინა შრედერმა /1859/. ქვემოთ მოტანილი ფიგურა, იმისდა მიხედვით თუ რა მხრიდან ვეჭვრეტთ მას, ან კიბის საფეხურების სახით განიცდება, ან რაიმე სხვა ფიგურად, ნახ. № 16.

ნახ. № 16.

შრომა — იხ. ქცევის ექსტროგენური ფორმა.

შუალობის პრინციპი — იხ. უშუალობის პოსტულატი.

შუამდებარე ცვლადი — იხ. ბიჰევიორიზმი.

ჩ

ჩაწვდომა ანუ წვდომა /გერმ. *Einsicht* — წვდომა/ — ტერმინი გერმანულ ფს-გიაში შემოიტანა ვ. კელერმა. ნიშნავს საქმის ვითარების უშუალო გაგებას, მოვლენათა კავშირების, მიზეზებისა და შედეგების უშუალო წვდომას. ასეთი წვდომა ყოველთვის შეგუებულია ქცევის ამოცანასთან. ცნება ჩა კელერმა დაამუშავა ანთროპოიდების გონიერების კვლევასთან დაკავშირებით. პირველი მსოფლიო ომის დროს ამ ცდებში იგი ატარებდა კუნძულ ტენერიფაზე. მშვიერ მაიმუნებს ათავსებდა გალიაში. ვერზე ჩამოკიდებული იყო ბანანი. იქვე ეყარა სხვადასხვა სიგრძის ჯოხები და სხვადასხვა სიღრმის ყუთები. ბანანი მაიმუნი უშუალოდ ვერ სწვდებოდა, უნდა გამოეყენებინა ჯოხები და იმით ჩამოეგდო, — ან ყუთები უნდა დაედგა ერთიმეორეზე და ამ გზით მისწვდომოდა საკვებს. ბევრს ეწვალა მაიმუნი, მაგრამ ვერც ჯოხი და ვერც ყუთი ვერ გამოიყენა მიზნის მისაღწევად. მაიმუნი ჯოხებს რამდენიმე დღე ატრიალებდა — თამაშობდა. კელერის დაკვირვებით, ამოცანის გადაჭრა მოხდა არა „ცდისა და შეცდომის“ შედეგად, არამედ ამოცანაში ერთბაშადი ჩაწვდომის გზით: მი-

¹ ზანი — ბანანი, საშუალება — ჯობი და ბანანისაკენ მიმართული გზა მაიმუნ-
მა უცბად ერთ ველში აღიჭვავა, ერთ სტრუქტურულ მთლიანობაში და ამო-
ცანის გადაჭრაც რამდენიმე სეკუნდში მოხდა. მაიმუნი „ჩასწვდა“ სი-
ტუაციას და პრობლემაც გადაჭრა. თითქოს იგი „მიხვდა“, თუ რა უნდა
გაეკეთებინა. ამ შედეგების საფუძველზე კვლერი მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ ფი-
ლოგენეზური განვითარების მაღალ დონეზე / ად — ნის მსგავსი მაიმუნებისა -
თვის / დამახა გონიერი ქცევა, რ — იც ფს — გიაში „პრაქტიკული აზროვნე-
ბის“ სახელითაა ცნობილი. / იხ. ცდისა და შეცდომის მეთოდი, პრაქტიკუ-
ლი აზროვნება /.

ჩვევა / რუს. **навык**. ინგ. **habit**, გერმ. **Fertigkeit** / — ჩვეულებრივი გა-
გებით: სწავლის გზით შეძენილი მოქმედება, რ — იც ხშირი გამეორების
/ გავარჯიშების / შედეგად მუშავდება. დამახ. 1 / სტერეოტიპურობა —
სრულდება ყოველთვის ერთი და იმავე სახით; 2 / ავტომატიზმი — მიმდინა-
რობს მექანიკურად, აზროვნების დაუხმარებლად; 3 / შეიცავს ჩვეულე-
ბაში გადასვლის ტენდენციას: დროთა ვითარებაში, ხშირი გამეორების
შედეგად ის, რაც მიზნის მიღწევის საშუალება იყო, თვითონ ხდება მი-
ზანი, ე. ი. იძენს მოთხოვნილების ხასიათს / მაგ., თამბაქოს მოწევა /; 4 /
ემსახურება სუბ — ის „განტვირთვას“ — მიმდინარეობს აზროვნების აქ-
ტებისა და ნებელობის დაძაბვის გარეშე; 5 / სუბ — ის გარემოსთან ურ-
თიერთობის პროცესში ჩვევა ქცევის შემადგენლობაში შედის და წარ -
მოადგენს სიტუაციასთან შეგუების იარაღს.

ბიჰევიორისტულ ფს — გიაში ჩვევა გაგებულია რ — რც ყოველი სწავ-
ლის ძირითადი პრინციპები; სრულდება თანახმად სტიმულ — რეაქციის
/ S — R / ფორმულას, წარმოადგენს ჩვეულებრივ, კონდიციურ / პირობით /
რეფლექსს, მიმდინარეობს და უკლებლივ „ ცდისა და შეცდომის “ წესით
/ ე. თორნდაიკი და სხვა /; საერთოა ცხოველთა მთელი სამყაროსათვის.

ქართულ ფს — გიაში ჩ — ის პრობლემა ექსპერიმენტულად გამოიკვლია ფს — გმა ზ.
ხოჯავამ. ამ ექსპერიმენტებით მიღებული შედეგებისა და | დ. უზნაძის
„განწყობის თეორიის“ საფუძველზე შემუშავებული მისი კონცეფცია ჩ —
ის შესახებ რადიკალურად განსხვავდება ბიჰევიორისტული გაგებისაგან.
მისი აზრით, 1. ჩა არ არის სწავლის ერთადერთი შედეგი. სწავლის შე-
დეგია აგრეთვე ცოდნის შეძენაც; 2. არ არის ერთნაირად დამახა ცხო-
ველთა მთელი სამყაროსათვის; 3. არ ეტევა „სტიმულ — რეაქციის“ ფორ -
მულაში; 4. „ცდა და შეცდომა“ მხოლოდ | დამიანს სპეციფიკაა. ცხო -
ველი არასოდეს არ „სინჯავს“, რადგან იგი ფაქტობრივად არც „ცდას
აყენებს“ და „არც ცდება“; 5. ყოველი ჩ — ის გამომუშავება ხდება ვარჯი-
შის გზით / ცურვის ჩვევის შექმნა / . სუბ. ვარჯიშის პროცესში თანდა -
თან ამარტივებს მოქმედებას, ხვეწავს, არამიზანშეწონილს ტოვებს, აფიქსირ-

ებს მხოლოდ ზუსტ და უმოკლეს მოქმედებას; . ის ბევრად უფრო მეტად დადებით როლს თამაშობს, მიუთითებს, თუ რ—ლი მოქმედებაა მცდარი და რ—ლი საჭირო; . 6. ერთხელ დაფიქსირებული ჩვევა იზოლირებული, დამოუკიდებელი მოქმედებაა, რ—იც ქცევის სხვადასხვა ფორმაში შედის /ამას სუბ—ის მიზანი განსაზღვრავს/; . 7. რეალურად არსებობს მხოლოდ აზრის შემცველი სხვადასხვა ქცევა. მასში ჩართული ქცევითი მოქმედება წარმოადგენს ამ ჩვევის შესრულების „ტექნიკურ საშუალებას“; . 8. ჩ., რ—რც ოპერაცია, არ გადადის ჩვეულებაში; ჩვეულებაში გადადის ქცევა, რ—რც გარკვეული მოთხოვნების დაკმაყოფილების ფიქსირებული ფორმა, ე. ი. ჩვეულება არის მოთხოვნისგან გამომდინარე ქცევა; . 9. ჩ. ისე, რ—რც ყოველი სხვა მოქმედება, გარკვეული „განწყობის“ საფუძველზე წარმოიშობა; ; . 10. სულ სხვაა სწავლით მიღებული ცოდნა იგი ქსახავს ობიექტურ ვითარებას, არის ცნებათა სისტემის ლოგიკური წევრი და ფუნქციობს მსჯელობისა და დასკვნის /აზროვნების/ პროცესებში.

ჩვენების ფსიქოლოგია — სასამართლო ფს—გიის დარგი, შეისწავლის მოწმის ჩვენების სისწორეს, მის საიმედოობას, დოკუმენტურობას ჩ—ის ფს—გიას საფუძველი ჩაუყარა ფს—გმა ვ. შტერნმა. (1903—1905 წწ. ის სცემდა სპეციალურ ჟურნალს „ჩვენების ფსიქოლოგიის საკითხისათვის“).

ცნება „ჩვენება“ ნიშნავს წარსულში მომხდარი რაიმე მოვლენის ან საქმის ვითარების სიტყვიერ აღწერას მოგონების საფუძველზე. მოწმის ჩვენებაზე, რ—რც საბუთზე, დამოკიდებულია სასამართლოს პრაქტიკაში ჩვენებას მოეთხოვება მომხდარი მოვლენის შინაარსი წარმოადგინოს სრული სიზუსტით, მის ბუნებრივ მიმდინარეობაში; გაგვაცნოს საქმის ვითარება, რ—რც პირი მომხდარი ფაქტისა. მაგრამ ცნობილია, რომ მოგონება ერთგვარად სახეს უცვლის წარსულს ექსპულდაც დადასტურებულია, რომ მომხდარი ფაქტის სრული სიზუსტით აღდგენა ჩ—ში თითქმის მიუღწეველია. ჩ—ბის ფს—გიის საგანს იმ ფაქტორების შესწავლა შეადგენს, რ—თაც ცვლილებები შეაქვთ მოგონებაში.

ასეთად მიჩნეულია: 1 /დროის ფაქტორით გამოწვეული ცვლილებები მეხსიერების შინაარსში; 2/ მეხსიერება რ—რც დროის ფუნქცია, დამოკიდებულია მომხდარი ფაქტის ხანგრძლივობაზე. 2/ შთაგონებითი კითხვებით გამოწვეული ცვლილებები; 3/ მოვლენის ესთეტიკური გაფორმებისადმი და საერთოდ ინტელექტუალიზაციისადმი და ფანტაზირებისადმი მიდრეკილების როლი; 4/ საზოგადოებრივი აზრის ზეგავლენა. განსაკუთრებით უფრო ადრეულ ეტაპებს ბ—ვის ჩ—ისადმი ნდობის საკითხი. ბ—ვის ჩ—ის სისწორე დამოკიდებულია აღზრდაზე, გარემოზე, ასაკზე, განვითარების დონეზე;

მაგ; აქვს თუ არა ბ-ვის განვითარებული ესა თუ ის ცნება, რამდენად სწორად იყენებს გამოთქმებს: „გუშინ“, „ერთი თვის წინ“, „ერთი წლის წინ“ და სხვა. ასაკთან დაკავშირებულია ბ-ვისათვის და სხვადასხვა ასაკში სხვადასხვა აღნიშნული ფაქტორები მოგონებაში მომხდარ ცვლილებებს განსაზღვრავენ. ჩ-ბის ფს-გია ითვისწინებს აგრეთვე მოვლენის აღქმის საკითხსაც; ყურადღების როლს აღქმაში, აღმქმელი სუბ-ტის შინაგან მდგომარეობას, მის განწყობებს, პიროვნულ თვისებებს, პირად დაინტერესებას და სხვა.

ჩვეულება - იხ. ჩვევა.

3

ცდისა და შეცდომის მეთოდი /ინგლ. trial and error - ცდა და შეცდომა, გერმ. Versuch und Irrtum / - ცხოველის ქცევის კვლევის ექსპერ-მეთოდი, გულისხმობს აგრეთვე ყოველი სწავლის ზოგად პრინციპსა რ-რც ცხოველის ქცევის ძირითადი პრინციპი, თავდაპირველად წამოაყენა კალა მორგანმა. რ-რც ქცევის კვლევის ექსპერიმენტული მეთოდი განვითარდა ამერიკაში. |აშშ-ის ფს-გიის ბიჰევიორისტული მიმართულების წარმომადგენელთა აზრით, იგი არის „სწავლის“ ფს-გიური კვლევის ერთადერთი ობიექტური მეთოდი. მდგომარეობს შემდეგში: მშიერ ცხოველს საჭმლის მოსაპოვებლად უქმნიან გართულებულ სიტუაციას „პრობლემურ სიტუაციას“. სანამ ცხოველი საჭმელს დაეუფლებოდეს, უნდა გაიკვლიოს გზა მხედველობის არეში მოცემულ, მაგრამ მისაწვდომად ძნელ პირობებში მოთავსებული საჭმლისაკენ. ამის შესასრულებლად მას არ გააჩნია მზამზარეული სამოქმედო აპარატი, ინსტინქტით ან წინასწარი ვარჯიშით შემუშავებული ქცევა. ამოცანას სწორედ ასეთი ქცევის შემუშავება და მისი დასწავლა შეადგენს (იხ. პრობლემური ყუთის მეთოდი, ლაბირინთის მეთოდი). ცხოველი იწყებს სვლას საჭმლისაკენ. მრავალ მცდარ მოძრაობათა შორის შემთხვევით გამოერევა ერთ-ერთი „შედევანი“, ე. ი. მიზანშეწონილი მოძრაობა, რომლის შედეგად ცხოველი მისწვდება საჭმელს და დაეუფლება მას. ამის შემდეგ სულ უფრო ხშირად სრულდება ეს „შედევანი“ მოქმედება და მცდარ მოძრაობათა რაოდენობა პროგრესულად კლებულობს. ბოლოს დადგება მომენტი, როდესაც ცხოველი არ იმეორებს არც ერთ მცდარ მოძრაობას და თავიდანვე, პირველივე მოძრაობით აღწევს მიზანს, - ე. ი. მან „ისწავლა“ ამოცანის სწორად გადაჭრის ხერხი. 2 - „ცდა და შეცდომა“, ბიჰევიორისტების შეხედულებით, ნათლად გვიჩვენებს თუ როგორ ხდება „სწავლა“. შედეგიანი მოძრაობა /მაგ., ყუთის კარის გაღება/ დადებით უკუშეგავლენას ახდენს იმ მოძრაობაზე, რ-მაც